

УДК 336.1

Іголкин І. В.

РОЛЬ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ БЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ

Розглянуто роль та місце транспарентності бюджетних відносин у системі управління державними фінансами в контексті її вдосконалення. Проаналізовано питання фіскальних стандартів транспарентності, критеріїв і складових прозорості бюджетно-податкової сфери. Вивчено вплив відкритості бюджетних відносин на підвищення ефективності сектору державних фінансів, зниження фіскальних ризиків і забезпечення інвестиційної привабливості вітчизняної економіки. Розглянуто найкращі зарубіжні моделі оцінювання прозорості бюджету, застосовувані міжнародними організаціями, та можливість їх адаптації до українських реалій. Особливу увагу приділено впливу транспарентності бюджетних відносин на вартість запозичень й ефективність державних витрат, напрямом реформування системи управління державними фінансами України відповідно до вимог прогресивної світової практики, зокрема рекомендованого МВФ Кодексу транспарентності. Обґрунтовано індикатори, що характеризують прозорість податково-бюджетної системи. На підставі іноземного досвіду сформульовано основні питання, які повинні врегульовувати національні нормативно-правові акти, спрямовані на підвищення транспарентності бюджетних відносин у контексті вдосконалення системи управління державними фінансами.

Ключові слова: система управління державними фінансами, бюджетна стратегія, податково-бюджетна політика, транспарентність, міжнародні фінансові організації.

Літ. 50.

Иголкин И. В.

РОЛЬ ТРАНСПАРЕНТНОСТИ БЮДЖЕТНЫХ ОТНОШЕНИЙ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫМИ ФИНАНСАМИ

Рассмотрены роль и место транспарентности бюджетных отношений в системе управления государственными финансами в контексте ее усовершенствования. Проанализированы вопросы фискальных стандартов транспарентности, критериев и составляющих прозрачности бюджетно-налоговой сферы. Изучено влияние открытости бюджетных отношений на повышение эффективности сектора государственных финансов, снижение фискальных рисков и обеспечение инвестиционной привлекательности отечественной экономики. Рассмотрены лучшие зарубежные модели оценивания прозрачности бюджета, применяемые международными организациями, и возможность их адаптации к украинским реалиям. Особое внимание уделено влиянию транспарентности бюджетных отношений на стоимость заимствований и эффективность государственных расходов, направлениям реформирования системы управления государственными финансами Украины в соответствии с требованиями прогрессивной мировой практики, в частности рекомендуемого МВФ Кодекса транспарентности. Обоснованы индикаторы, характеризующие прозрачность налогово-бюджетной системы. На основе иностранного опыта сформулированы основные вопросы, которые должны урегулировать национальные нормативно-правовые акты, направленные на повышение транспарентности бюджетных

© Иголкин І. В., 2016

отношений в контексте усовершенствования системы управления государственными финансами.

Ключевые слова: система управления государственными финансами, бюджетная стратегия, налогово-бюджетная политика, транспарентность, международные финансовые организации.

Ihor Iholkin

THE ROLE OF BUDGET RELATIONS TRANSPARENCY IN THE PUBLIC FINANCE MANAGEMENT SYSTEM

This article examines the role and place of budget relations transparency in the public finance management system in the context of its improvement. The problems of fiscal standards of transparency, criteria and components of transparency in the budget and tax area are analyzed. The author investigates the influence of transparency in budget relations on the improvement of efficiency of the public finance sector, mitigation of fiscal risks and achievement of investment attractiveness of the domestic economy. The article provides an overview of the best foreign budget transparency assessment models applied by international organizations and discusses the possibility of adapting them to Ukrainian realities. Particular consideration is given to the impact of budget relations transparency on borrowing costs and the effectiveness of public spending. The article is also focused on the areas of public finance management reform in Ukraine in compliance with the requirements of international best practices, in particular, the IMF's Fiscal Transparency Code. Indicators describing the transparency of the fiscal system are substantiated. Based on international experience, the author formulates key issues to be addressed in the national regulations intended to increase transparency of budget relations in the context of improving the public finance management system.

Key words: public finance management system, budget strategy, fiscal policies, transparency, international financial institutions.

JEL classification: D80, D81, H12.

Несприятливі зовнішні чинники, наявність структурних проблем в економіці, антитерористична операція та втрата частини території створюють виклики стабільності в секторі державних фінансів в Україні. Однак система управління державними фінансами (СУДФ) дає змогу лише обмежено реагувати на ці виклики.

Разом із тим розвиток суспільства і зміна економічного середовища висувають нові вимоги до якості бюджетної політики. Одним із заходів щодо вдосконалення цієї політики має бути реформа СУДФ як її складової. Суттєве поліпшення необхідне у сфері стратегічних функцій СУДФ, зокрема в механізмі співвідношення видатків бюджету із середньостроковими планами й стратегіями розвитку окремих секторів економіки. Інше слабке місце – управління суттєвою частиною сектору державних фінансів поза основною СУДФ, що знижує рівень загальної прозорості й ускладнює контроль над її ефективністю. Крім того, важливо контролювати та аналізувати результати минулих програм для ефективного планування видатків у майбутньому. Тому реформувати необхідно весь цикл бюджетування, включаючи бюджетну звітність і контроль.

Реалізація зазначених цілей реформи СУДФ, як і робота щодо залучення зовнішнього фінансування, потребує зміни підходу до оброблення та публікації статистичних даних у сфері податково-бюджетної політики, що означає підвищення транспарентності бюджетних відносин (ТБВ).

Поняття транспарентності бюджетного процесу і розкриття інформації про стан формування та використання фінансових ресурсів дотепер детально висвітлювалися переважно у працях зарубіжних учених. Проте останнім часом стали з'являтися дослідження українських науковців. Зокрема, теоретичні підходи до транспарентності в різних сферах життя суспільства сформовані в межах досліджень О. Іваницької [1], О. Крет [2], К. Савченко [3], Є. Тихомирової [4], С. Цюцюри [5].

Реформуванню державних фінансів присвячені праці вітчизняних учених: О. Білоруса [6], В. Гейця [7], Т. Єфименко [8–11], Р. Балакіна [8; 11; 12; 14], С. Гасанова [8; 11–14], В. Кудряшова [8; 11; 12; 14], А. Соколовської [8; 11], С. Лондара [8; 11; 15], К. Павлюк [8; 11; 16] та ін. Утім, високо оцінюючи роботи вказаних авторів, зазначимо, що недостатня увага приділяється впливу ТБВ на підвищення ефективності державних видатків і спрощення доступу до зовнішнього фінансування.

Незважаючи на певний рівень теоретичних розробок, подальшого дослідження потребує транспарентність бюджету України в контексті сприяння покращанню ефективності роботи сектору державних фінансів, зниженню фіскальних ризиків і забезпеченню інвестиційної привабливості країни. Важливість цих проблем і недостатній рівень їх висвітлення в наукових публікаціях зумовили актуальність теми статті, її мету, завдання і зміст.

У сучасних умовах посткризового економічного розвитку постає завдання оцінити пріоритетність стратегічних цілей держави, порівнюючи їх із реальними можливостями. Тільки комплексний підхід до прийняття стратегічних рішень, що повною мірою враховує нові внутрішні й зовнішні умови розвитку вітчизняної економіки, дасть можливість раціонально перерозподілити ресурси на користь ефективних напрямів економічної політики. Таким чином, довгострокові стратегії розвитку як на державному, так і на регіональному рівнях мають формуватися в тісному взаємозв'язку з розширенням сфери бюджетного планування.

Необхідність об'єктивної оцінки бюджетних можливостей, з одного боку, і бюджетних ризиків та обмежень, з другого, вже визначають і визначатимуть найближчим часом процес формування документів середньо- й довгострокового планування. Одним із ризиків у такому випадку є встановлення цілей соціально-економічного розвитку й індикаторів їх досягнення без урахування об'єктивно зумовлених обмежень бюджетного дефіциту та рівня державного боргу, що може призвести до "розмивання" відповідальності органів влади на різних рівнях.

Особливе значення має забезпечення кореляції бюджетної політики з довгостроковими цілями соціально-економічної політики держави. Потрібно розробити бюджетну стратегію держави, котра визначає пріоритети бюджетної політики при різних варіантах розвитку вітчизняної і світової економіки. При цьому в бюджетній стратегії мають вказуватися граничні обсяги бюджетних асигнувань за бюджетними й державними цільовими програмами.

У межах стратегії слід конкретизувати довгострокові базові вимоги до формування та виконання фінансових зобов'язань держави, підвищення ефективності бюджетних видатків. Бюджетна стратегія має забезпечити

передбачуваність реакції бюджетної системи на виклики, які можуть виникати за різних варіантів розвитку світової і національної економіки, превентивне застосування адекватного набору заходів у разі негативного впливу зовнішніх економічних факторів.

При формуванні бюджетної стратегії необхідно враховувати як чинні видаткові зобов'язання, так і ймовірні, виникнення яких можна очікувати на підставі економічних та соціальних прогнозів, оцінювання перспективного впливу внутрішніх і зовнішніх економічних, соціальних та інших чинників.

У стратегії потрібно визначити механізми забезпечення зв'язку між довгостроковими цілями бюджетних і державних цільових програм, конкретними індикаторами їх виконання й бюджетними проектуваннями на середньостроковий період.

Тому для розроблення довготермінової бюджетної стратегії необхідні розширення горизонту й підвищення надійності економічних прогнозів, котрі повинні ґрунтуватися на розумних оцінках кон'юнктурних параметрів і макроекономічних показників, які залежать від бюджетних видатків. Найближчим часом слід запровадити чіткі правила оцінювання обсягу чинних видаткових зобов'язань і процедури взяття відповідальності за достовірність їхніх фінансово-економічних обґрунтувань. Кожний пропонований захід має бути проаналізований з позиції можливостей його фінансового забезпечення, зокрема з урахуванням обмеженості наявних бюджетних ресурсів і внеску в досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку країни чи окремих регіонів. Саме це має сприяти забезпеченню координації стратегічного й бюджетного планування.

У межах бюджетної стратегії держави найважливішими завданнями є:

- переважне значення довго- і середньострокового планування, що дає змогу враховувати стратегічні пріоритети економічної політики;
- підвищення ефективності використання бюджетних коштів, спрямування бюджетних витрат на досягнення кінцевих соціально-економічних результатів;
- конкурсні принципи розподілу бюджетних ресурсів, розширення практики залучення приватного сектору й недержавних організацій до виконання послуг, фінансованих із державного бюджету;
- відкритість і загальнодоступність інформації про доходи й видатки бюджету на всіх рівнях бюджетної системи.

Саме в бюджеті стратегічні цілі розвитку набувають статусу національних інтересів, найважливішими з яких є:

- забезпечення високих темпів розвитку;
- суттєве підвищення інноваційної активності;
- зростання грошових доходів населення;
- скорочення розриву в рівні життя між багатими і бідними верствами населення;
- розв'язання демографічних проблем.

Аналітики слушно зауважують, що для ефективного виконання державного бюджету необхідна вичерпна інформація про нього. Відтак, слід надати громадянськості та громадянам реальні можливості для активної участі в ухва-

ленні рішень із бюджетної політики й контролю за бюджетним процесом, забезпечити незалежний контроль з боку законодавчої влади та аудиту. Досягнення консенсусу стосовно відкритості бюджетів стає дедалі важливішим [5].

Реформа СУДФ не повинна обмежуватися лише методологічними аспектами (запровадження програмного бюджетування, середньострокового планування), а має бути інтегрованою в загальну концепцію економічних реформ. Тому проведення реформи СУДФ та її координація повинні ініціюватися на високому рівні, з урахуванням того, що реформування фіскального сектору, пенсійної системи, системи соціальної підтримки та реформи державного управління не є винятково компетенцією Міністерства фінансів України.

Традиційно якість СУДФ оцінюється через показники загальної економічної й фіскальної стабільності, ефективності розподілу витратів та операційної ефективності [17]. Таким чином, у центрі уваги перебуває технічно вивірене та стійке функціонування СУДФ. Однак сучасні наукові підходи до проблем управління державними фінансами, а також діяльність міжнародних фінансових організацій (МФО) спрямовані на зміну фокусу в бік функціональності СУДФ: “Прикладом такої функціональності є механізм, за допомогою якого СУДФ впливає на процес прийняття рішень і платоспроможність державного сектору. [...] Без забезпечення базового рівня функціональності уряд не може контролювати фінансові потоки, неможливо провести змістовний аналіз ефективності витрат, а також здійснити вибір економічної політики” [18]. У зв’язку із цим важливим елементом СУДФ стає ТБВ.

Поняття “транспарентність” (від англ. *transparency*) тлумачиться як достовірність, чіткість і можливість легкої перевірки відомостей про що-небудь, відсутність секретності. Його часто вживають разом із термінами “відкритість” (*openness*), “гласність” (*disclosure*), “прозорість” (*clarity, clearness*), “публічність” (*publicity*), “підзвітність” (*accountability*). І хоча кожен з них має певну специфіку, окремі дослідники розглядають їх як синонімічні в контексті відкритого суспільства. Інші не просто розділяють ці поняття, а й трактують їх як атрибутивні характеристики транспарентності [2]. Деякі вітчизняні вчені відносять до транспарентності не лише гласність, відкритість, прозорість, а й публічність і підзвітність, без яких навряд чи можна повною мірою з’ясувати її сутність [19].

У звіті Державного департаменту США податково-бюджетна транспарентність визначається як “критично важлива компонента ефективного управління державними фінансами, що допомагає зміцнювати довіру учасників ринку й створює передумови для стійкого економічного розвитку. Прозорість також забезпечує доступність державного бюджету для пересічних громадян і в такий спосіб допомагає забезпечити підзвітність керівництва країни” [19].

МВФ, Світовий банк, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та інші МФО переглядають стандарти й приклади кращих практик із метою створення інструментарію оцінювання фіскальної прозорості. На цьому тлі виникає безліч нових коаліцій та ініціатив із просування концепції транспарентності, яка стає мейнстрімом.

Так, МВФ, Світовий банк і ОЕСР розробили ґрунтовні анкети й діагностичні інструменти для розгляду прозорості фіскальної сфери, управління державними видатками, практики й процедур бюджетного процесу. Аналітики приватного сектору та організації громадянського суспільства також створили власні методики оцінювання прозорості бюджету.

МВФ визначає фіскальну прозорість як повноту, чіткість, достовірність, своєчасність і актуальність державної фінансової звітності та відкритість для громадськості процесу прийняття рішень у сфері фіскальної політики. У межах цього тлумачення:

- під повнотою розуміється достатність інформації у звітах для прийняття її користувачами ефективних рішень;
- під чіткістю – легкість, з якою користувачі можуть розібратися в інформації, наданій у звітах;
- під достовірністю – ступінь, у котрому звіти відображають фактичний стан у секторі державних фінансів;
- під своєчасністю – часовий розрив, із яким поширюються звіти;
- під актуальністю (періодичністю) – регулярність, із котрою звіти публікуються;
- під відкритістю – легкість, із якою громадськість здатна розуміти, впливати й притягати до відповідальності уряд за його рішення у сфері фіскальної політики.

Транспарентність податково-бюджетних відносин (фіскальна прозорість) стала основоположним принципом державної фінансової політики, починаючи з 1990-х років, а після кризи 2007–2009 рр. зазнала певних трансформацій.

Наразі розроблено нові стандарти бюджетної звітності, регульовані такими документами:

- загальні стандарти: Кодекс [20] і Керівництво [21] МВФ щодо забезпечення прозорості у податково-бюджетній сфері;
- статистичні стандарти: Європейська система рахунків 1995 р. [22], Керівництво зі статистики державних фінансів 2001 р. [23], Система національних рахунків 2008 р. [24];
- стандарти бухгалтерського обліку: Міжнародні стандарти обліку в державному секторі Міжнародної федерації бухгалтерів [25].

Приділяється увага рекомендаціям ОЕСР щодо оптимальної практики забезпечення прозорості бюджету [26; 27].

Крім того, на сьогодні запроваджено нові інструменти моніторингу дотримання стандартів у податково-бюджетній сфері:

- багатосторонні: Доповідь про дотримання стандартів та правил у бюджетно-податковій сфері Світового банку [28], Спеціальний стандарт поширення даних МВФ [29] та Державні витрати й фінансова підзвітність [30];
- регіональні: звітність Євростату [31], Західноафриканського валютно-економічного союзу [32], Центральноафриканського валютно-економічного союзу [33];
- громадські: дослідження “Відкритий бюджет” [34], публікації Світової ініціативи щодо забезпечення фіскальної прозорості [35].

У 1998 р. МВФ представив Кодекс належної практики із забезпечення прозорості в бюджетно-податковій сфері, результатом чого стала добровільна програма підготовки оцінок прозорості в податково-бюджетній сфері, названих модулями. Ідея прийняття Кодексу полягала в тому, що прозорість у бюджетно-податковій сфері є головною складовою якісного управління, котре відіграє ключову роль у досягненні макроекономічної стабільності та зростання. У 2014 р. прийнято нову редакцію Кодексу, спрямовану на підвищення рівня розроблення та реалізацію політики підзвітності у використанні державних коштів, посилення стандартів фіскальної звітності з урахуванням уроків недавньої економічної кризи. Ці зміни покликані надати органам державного управління, громадянам і бізнесу повніше уявлення про стан державних фінансів.

Кодекс належної практики із забезпечення прозорості в бюджетно-податковій сфері визначає фіскальну прозорість через низку принципів, але не містить нормативних стандартів і чітких критеріїв її оцінки. Втілення прописаних принципів оцінюється за допомогою матриці практик, а кожен індикатор у її межах – в контексті відповідності чинних практик бюджетної звітності “базовій”, “належній” або “передовій практиці”. Ця відповідність визначається на підставі характеристик звітів і якості наведених у них даних.

Концепція фіскальної прозорості також широко застосовується ООН, яка в 2012 р. прийняла Принципи високого рівня щодо прозорості. Країнам – учасникам ООН рекомендовано “інтенсифікувати зусилля, спрямовані на збільшення прозорості, участі та підзвітності в податково-бюджетній сфері” [17].

Державний департамент США, зокрема, здійснює щорічні огляди податково-бюджетної прозорості держав, котрі отримують допомогу від США. За вимогами департаменту бюджетна інформація повинна бути:

- 1) *повноцінною* (містити доволі повну картину доходів уряду, зокрема від природних ресурсів, планованих видатків, асигнувань і надходжень від великих державних підприємств, значних готівкових або безготівкових коштів, включаючи допомогу іноземних країн тощо; разом із тим при оцінюванні враховувалося, що бюджети на військові й/або розвідувальні цілі часто недоступні для суспільного ознайомлення з міркувань національної безпеки);
- 2) *достовірною* (якщо вони точні й вчасно публікуються для ознайомлення);
- 3) *відкритою* для загального ознайомлення (доступна в інтернеті, державних установах або бібліотеках, може надаватися за запитом чи продаватися за номінальну плату в державній установі тощо) [19].

Аналіз зібраної інформації виявив, що в 50 зі 140 держав, які були потенційними реципієнтами фінансової допомоги, не виконувалися мінімальні вимоги фіскальної прозорості. Уряди 11 країн значно наблизилися до відповідності таким вимогам. До урядів, котрі їм не відповідають і в яких відсутній істотний прогрес, на жаль, була віднесена й Україна.

Інтерес до ТБВ із боку міжнародних організацій і представників академічного середовища пояснюється пов'язаними з нею перевагами. Ухвалення Принципів високого рівня щодо прозорості ґрунтується на припущенні, що доступ до якісної інформації, цілеспрямована участь громадськості в бю-

джетному процесі, а також ефективні механізми контролю та притягнення до відповідальності:

- покращують послідовність і якість фіскальної політики, а також спрощують її здійснення;
- збільшують легітимність уряду і ступінь довіри до нього;
- підвищують готовність фізичних та юридичних осіб платити податки і спрощують доступ до фінансування, зокрема зовнішнього;
- знижують рівень корупції;
- збільшують ефективність допомоги в цілях розвитку.

Врешті-решт, зазначені принципи сприяють високій ефективності, справедливості, продуктивності, стабільності та стійкості фіскальної політики, збільшуючи ймовірність того, що з її допомогою буде досягнуто позитивний економічний, соціальний та екологічний ефект.

Ці твердження ґрунтуються на дослідженнях, які підтверджують, що фіскальна прозорість покращує показники у сфері державних фінансів [36; 37], зменшує вартість державних запозичень [38; 39], сприяє боротьбі з корупцією [40] і знижує ступінь поширення подвійної бухгалтерії [41]. За висновками експертів МВФ, ТБВ “допомагає виявити потенційні ризики в секторі державних фінансів і повинна бути використана для більш гнучкого та раннього реагування фіскальної політики на зміни в економічних умовах, тим самим знижуючи регулярність і гостроту економічних криз” [42; 43].

Розглянемо позитивні ефекти від ТБВ.

1. Вплив на вартість запозичень. Є низка емпіричних підтверджень того, що збільшення прозорості бюджетних відносин позитивно впливає на суверенні кредитні рейтинги й, отже, на вартість запозичень. У країнах, які розвиваються, це може зумовлюватися прямим ефектом від появи повнішої і якіснішої статистичної інформації. Згідно з висновками МВФ, прозорість бюджетних відносин (особливо розкриття інформації про чутливість до ризиків) пов’язана з покращанням рейтингів державних облігацій і полегшенням доступу до міжнародних ринків капіталу [44]. Відповідно, збільшення обсягу доступної інформації про макроекономічні та фіскальні ризики, умовні зобов’язання уряду, квазіфіскальну активність сприяє істотному покращанню кредитного рейтингу. Дослідження на підставі вибірки з 23 країн із економікою, котра розвивається, довело, що підвищення прозорості забезпечує статистично значиме зниження вартості запозичень.

2. Вплив на ефективність державних витрат і ступінь їх орієнтованості на результат (performance-orientation). Однією з рекомендацій Світового банку, спрямованою на поліпшення ефективності державних витрат, особливо в секторах охорони здоров’я та освіти, є ширше використання бюджетування, орієнтованого на результат, та інструментів управління якістю надання послуг. Застосування підходів, орієнтованих на результат, при складанні бюджету та управлінні державними витратами є популярним трендом, якого дотримуються багато країн, зокрема країни з (раніше) перехідними економіками (Польща, Республіка Корея, Російська Федерація, Туреччина та ін.) [45]. Різні дослідження та оцінки доводять, що орієнтованість на результат у державних витратах сприяє

підвищенню алокаційної ефективності* та зростанню продуктивності. Ця кореляція очевидніша при аналізі окремих секторів, а не державних витрат загалом. Найбільші переваги від переходу до бюджетування, орієнтованого на результат, здобувають сектори охорони здоров'я та освіти.

Необхідною передумовою такого переходу є доступність інформації про результативність витрат. Вона охоплює безліч статистичних даних та оцінок, які описують зв'язок між бюджетом (фінансовими даними) і нефінансовими результатами. Окремі автори використовують термін "бюджетування з урахуванням інформації про результативність витрат" (performance-informed budgeting, PIB), аби показати високий ступінь залежності бюджетування й менеджменту, орієнтованого на результат, від наявності даних та іншої інформації, необхідної для забезпечення цього процесу [46–49].

Разом із тим зазначимо, що сам факт упровадження PIB не сприяє підвищенню ефективності в секторі державних фінансів. PIB не лише потребує перегляду набору методів, індикаторів і правил розподілу витрат, а й передбачає суворі процедури контролю, аудиту та підзвітності. Це означає, що PIB може бути впроваджене тільки як частина загальної реформи системи державного управління, елементом якої має бути посилення бюджетної транспарентності.

Набір засобів та інструментів покращання бюджетної транспарентності містить: 1) джерела даних у вигляді бюджетних звітів, які рекомендовано складати й оприлюднювати; 2) стандарти, котрі регулюють якість даних та іншої інформації, наведеної в звітах.

При наданні відомостей необхідно дотримуватися таких стандартів: Міжнародні стандарти фінансової звітності для громадського сектору (IPSAS), Міжнародні стандарти вищих ревізійних установ (ISSAI), Керівництво зі статистики державних фінансів (GFSM), Спеціальний стандарт поширення даних МВФ.

Вибір інструментів, за допомогою яких забезпечується бюджетна транспарентність, великою мірою залежить від потреб конкретної аудиторії, що стало очевидним відразу при виникненні цієї концепції. Акцент робився на тому, що звіти про стан державних фінансів не обов'язково можуть бути легкодоступними для розуміння, інтерпретація наведених у них даних має суб'єктивний характер та пов'язана з інтересами того, хто працює зі звітністю. Окремі дослідники дійшли висновку, що "якість фінансової прозорості щонайменше настільки ж важлива, як і її кількість: якість [...] у найзагальнішому вигляді можна пояснити як функцію точності, достатності та практичної застосовності, що розкривається й публікується як інформація для прийняття рішень державними службовцями, громадянами, кредиторами та іншими зацікавленими сторонами". Автори дослідження також зауважують: "Різні зацікавлені сторони потребують різної інформації: різні користувачі інформації мають різні інтереси щодо прийнятих рішень і різний рівень здатності щодо застосування доступної інформації" [50]. З часом під впливом обсягу даних, що істотно збільшився завдяки розвитку інформаційних технологій, ця аргументація зазнала змін.

* Алокаційна ефективність – ефективна комбінація фінансових ресурсів, орієнтована на зменшення транзакційних витрат.

Таким чином, є набір інструментів, застосування яких рекомендовано для забезпечення бюджетної прозорості, але єдиного загальносвітового стандарту прозорості немає – ці інструменти повинні бути адаптовані до інтересів конкретних користувачів у контексті окремої країни.

Унаслідок щораз більшого інтересу до проблем ТБВ зростає кількість індикаторів і рейтингів, які її оцінюють. Одним із них є *оцінювання фінансової прозорості МВФ (FTE)*, здійснюване за запитом країни. У його межах МВФ вивчає СУДФ на відповідність критеріям Кодексу належної практики із забезпечення прозорості в бюджетно-податковій сфері. На сьогодні тільки вісім країн пройшли таку процедуру, і опубліковано лише шість звітів (Болівія, Ірландія, Коста-Рика, Мозамбік, Португалія, Російська Федерація). Метою оцінювання є надання країні-замовниці експертної думки про те, якою мірою СУДФ здатна достовірно та повно описати стан сектору державних фінансів, зважаючи на завдання інформаційного забезпечення щодо процесу прийняття рішень у сфері економічної політики. У межах такого підходу МВФ надає не тільки оцінку стану справ, а й рекомендації стосовно подальшого реформування СУДФ.

Іншим індикатором ТБВ є *індекс відкритості бюджету (ІВБ)*, який визначає, чи надає уряд доступ до основних бюджетних документів, а також чи є вони зрозумілими, вчасними та корисними (за результатами опитування “Відкритий бюджет” Міжнародного бюджетного партнерства – неурядової організації, котра співпрацює з громадянськими суспільствами в усьому світі для використання аналізу бюджету як інструменту для поліпшення управління та скорочення бідності). Останнім часом він є мірилом ТБВ країн світу. З 2006 р. опитування здійснювалися щодва роки неурядовими експертами. З вересня 2014 р. відбувається щомісячне оновлення веб-сайта OBS Tracker (<http://www.obstracker.org/>), який дає можливість усім зацікавленим особам перебувати в курсі процесу публікації урядом певної країни бюджетних документів, як вимагають міжнародні стандарти прозорості державних фінансів.

За допомогою ІВБ оцінюються основні бюджетні документи (бюджетна резолюція, проект бюджету, закон про бюджет, оперативні звіти про стан виконання бюджету протягом року, піврічний та річний звіти про виконання бюджету, аудиторський звіт), а також якість їх підготовки – зрозумілість, своєчасність і корисність. Бали за відповіді на 95 із 125 питань Індексу використовуються для підрахунку об'єктивних оцінок і класифікації відносної прозорості кожної з досліджуваних країн. З їх підсумку складається ІВБ – єдиний незалежний і порівняльний показник прозорості бюджету.

Дані щодо України свідчать про недостатнє виконання стандартів відкритості та прозорості фінансів. Рекомендації у звіті Державного департаменту США стосуються насамперед підвищення прозорості бюджетної сфери за рахунок включення квазіфінансових заходів у енергетичному секторі, що дає змогу переглянути доходи уряду й фінансові показники державних підприємств, і публічних критеріїв для всіх тендерів стосовно природних ресурсів [19].

Обстеження відкритості бюджету оцінює як стан прозорості бюджету, так і можливість громадськості брати участь у процесі його виконання та аудиту.

Транспарентність бюджетних відносин має вигоди для всіх зацікавлених сторін:

- Кредитори, інвестори, міжнародні фінансові організації, рейтингові агентства виграють від покращання якості та доступності інформації щодо сектору державних фінансів унаслідок зниження витрат, пов'язаних із ризиком невизначеності.
- Державний апарат отримує доступ до систематизованих і достовірних даних, необхідних для прийняття рішень у сфері економічної політики, що забезпечує високу ефективність державних видатків.
- Громадськість зацікавлена у фіскальній прозорості, оскільки гарантує достатній рівень інформації, необхідної для забезпечення підзвітності сектору державного управління в межах "соціального контракту" між державою, бізнесом і населенням загалом. ТБВ дає громадськості змогу впливати на прийняття рішень, оскільки, відповідно до тенденції витрат, забезпечує можливість їх порівняння для секторів економіки і потреб різних груп населення.

ТБВ передбачає збір та оприлюднення деталізованих статистичних даних (доходи, видатки, боргові зобов'язання й активи держави, інформація про зобов'язання в межах державно-приватного партнерства, щодо умовних зобов'язань уряду і наданих гарантій, квазіфіскальної активності та фінансового стану сектору державних підприємств), а також аналіз ризиків податково-бюджетної політики і прогнозування. Доступність інформації про стійкість державних фінансів та довгострокових прогнозів основних показників сектору державних фінансів створює умови для ефективного планування в реальному секторі.

Прозорі процедури прийняття рішень у бюджетній політиці припускають наявність середньо- й довгострокових прогнозів розвитку сектору державних фінансів. Вони дають економічним агентам можливість коригувати поведінку з урахуванням майбутніх змін у соціальній і податковій політиці, програми державних інвестицій. Цього елементу фіскальної транспарентності немає в Україні, оскільки бюджетний цикл охоплює тільки один рік. Середньострокове планування не застосовується через високий ступінь невизначеності, пов'язаної із загальною макроекономічною ситуацією, і великою похибкою прогнозів. Ситуацію може змінити запровадження політики, спрямованої на макроекономічну стабілізацію, наявність відкритих цілей монетарної політики, а також чіткого плану реформ, які мають на меті забезпечення сталого довгострокового економічного зростання.

Між системою управління державними фінансами та цілями економічної політики є слабкий взаємозв'язок. Відсутність чітко сформульованих правил і планів економічної політики створює в середньостроковому періоді проблему невизначеності в секторі державних фінансів та призводить до недостатньої орієнтації бюджетного процесу на цілі економічної політики. Усунення цього недоліку позитивно позначиться на сприйнятті інвесторами і кредитними агентствами середньострокових перспектив бюджетної сфери України. Ще важливіше те, що наявність суворо прописаних керівних правил для економічної політики та середньотермінового прогнозу, а також чіткіше

визначених ролі та компетенції державних органів у межах бюджетного процесу (зокрема посилення ролі Міністерства фінансів України) здатні підвищити прозорість і ефективність розподілу державних витрат.

Формування керівних правил для економічної політики потребує достовірної, повної та своєчасної статистики, яка містила б точні макроекономічні прогнози, інформацію про обсяги умовних зобов'язань і квазіфіскальну активність. Крім того, управління фіскальними ризиками неможливе без їх достовірної оцінки, яка істотно покращує розуміння допустимих маневрів при управлінні державними фінансами. Розкриття інформації про фіскальні ризики може позитивно вплинути на кредитні рейтинги через зменшення невизначеності. При цьому ймовірна ситуація, за якої така інформація обмежить у короткотерміновому періоді можливості економічної політики й призведе до зниження рейтингів. Однак у довгостроковому періоді бюджетна транспарентність і краще розуміння ризиків матимуть позитивний ефект завдяки можливостям уряду ефективно реагувати на них. Вони можуть бути пов'язані як із кращою інформованістю, так і з легшим доступом до міжнародної фінансової допомоги.

Тоді як процес отримання, оброблення та обміну даними при виконанні бюджету за функціональними статтями витрат (за витратного підходу до бюджетування) добре налагоджений і ефективний, бюджетування програм супроводжується дефіцитом інформації, особливо щодо масштабів субсидування сектору державних підприємств. Недоліки в зборі інформації у процесі реалізації та оцінювання бюджетних програм пов'язані з необхідністю аналізу складних параметрів, котрі описують ефективність державних видатків, особливо нефінансових показників.

В Україні є окремі недоліки щодо наявності інформації про сектор державних фінансів:

- не публікуються звіти, які містять інформацію про початкові стадії підготовки бюджету й передумови, на яких ґрунтується планування доходів і витрат. Відповідна інформація може бути отримана тільки із заяв офіційних осіб у засобах масової інформації;
- не застосовується практика підготовки “громадського” бюджету, тобто суспільство не має доступу до інформації про бюджет у спрощеному вигляді, адаптованому до запитів й інтересів населення.

Процес підвищення транспарентності бюджету повинен супроводжуватися полегшенням доступу громадськості до інформації про сектор державних фінансів. Цілі більшості державних програм безпосередньо пов'язані з добробутом населення. Навіть у випадку програм, націлених на підтримку реального сектору (сектору державних підприємств), населення виграє від гарантованої зайнятості. Отже, інформація про фінансування цих програм і досягнуті результати становить інтерес для громадськості. Уряд може отримати вищий рівень довіри та підтримки населення, якщо відкритіше ділитиметься інформацією про державні програми. У такому разі навіть скорочення фінансування програм можна переконливо пояснити за допомогою статистичних даних. При цьому акцент на розширенні доступу громадськості до максимального числа бюджетних звітів, як прописано в принципах фіскальної прозорості, повинен стати основним пріоритетом.

Список використаних джерел

1. *Іваницька О.* Прозорість фінансово-бюджетної системи України: нові стандарти / О. Іваницька // Незалежний аудитор [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/1157?view=material.
2. *Крет О. В.* Інституалізація транспарентності державної влади : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / О. В. Крет ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2010. – 20 с.
3. *Савченко К. В.* Транспарентність функціонування державних стабілізаційних фондів: світова практика / К. В. Савченко // Механізм регулювання економіки. – 2011. – № 4. – С. 196–201 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mer.fem.sumdu.edu.ua/content/articles/issue_15/K_V_SavchenkoTransparen_of_state_stabilizing_funds_functioning_world_practice.pdf.
4. *Тихомирова Є. Б.* Транспарентність бюджету України: методики оцінки Департаменту США та міжнародного бюджетного партнерства / Є. Б. Тихомирова // Міжнародні відносини. Сер. “Політичні науки”. – 2015. – № 5.
5. *Цюцюра С. В.* Основні тенденції прозорості бюджетного процесу / С. В. Цюцюра, О. В. Криворучко, М. І. Цюцюра // Управління розвитком складних систем. – 2013. – № 13. – С. 66–68.
6. *Глобальні трансформації і стратегії розвитку : монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін. ; НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин.* – К., 1998. – 416 с.
7. *Гець В. М.* Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / В. М. Гець ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. – К., 2009. – 864 с.
8. *Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції : у 2 т. / за ред. О. В. Шлапака, Т. І. Єфименко ; Держ. навч.-наук. установа “Акад. фін. управління”. – К. : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2014. – Т. 1 / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, В. П. Кудряшов та ін. – 760 с.; т. 2 / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, П. М. Леоненко та ін. – 784 с.*
9. *Єфименко Т. І.* Податки в інституційній системі сучасної економіки / Т. І. Єфименко ; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. – К., 2011. – 688 с.
10. *Єфименко Т. І.* Фіскальний простір антикризового регулювання / Т. І. Єфименко. – К. : ДННУ «Акад. фін. управління», 2012. – 332 с.
11. *Удосконалення управління державними фінансами та реформування податкової системи України : монографія / за ред. Т. І. Єфименко.* – К. : ДННУ «Акад. фін. управління», 2015. – 446 с.
12. *Гасанов С. С.* Реформування фіскальної системи України у контексті євроінтеграційних процесів / С. С. Гасанов, В. П. Кудряшов, Р. Л. Балакін // Фінанси України. – 2015. – № 5. – С. 16–38.
13. *Гасанов С. С.* Напрями підвищення фінансової стабільності державних підприємств в Україні / С. С. Гасанов, О. М. Іваницька, Т. В. Кошук // Фінанси України. – 2015. – № 12. – С. 48–62.
14. *Гасанов С. С.* Зарубіжний досвід забезпечення прозорості операцій у фіскальній сфері та його використання в Україні / С. С. Гасанов, В. П. Кудряшов, Р. Л. Балакін // Фінанси України. – 2015. – № 11. – С. 22–42.
15. *Лондар С.* Бюджетне прогнозування: методика потребує вдосконалення / С. Лондар, Т. Затонацька // Незалежний аудитор [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/573?view=material.
16. *Павлюк К. В.* Досвід реформування державних фінансів у нових країнах – членах Європейського Союзу / К. В. Павлюк, І. В. Іголкін // Фінанси України. – 2007. – № 2. – С. 44–55 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Fu_2007_2_5.pdf.
17. *IMF Fiscal Transparency portal [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/np/fad/trans>.

18. This is PFM / M. Andrews, M. Cangiano, N. Cole etc. // CID Working Paper. – 2014. – № 285. – 12 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.hks.harvard.edu/content/download/69282/1249938/version/1/file/285_Andrews_This+is+PFM.pdf.
19. U.S. department of state fy 2014 fiscal transparency report pursuant to section 7031(b) (3) of the department of state, foreign operations and related programs appropriations act, 2014 (div. k, p. l. 113–76) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.state.gov/e/eb/afd/oma/235938.htm>.
20. The Fiscal Transparency Code / International Monetary Fund. – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blog-pfm.imf.org/files/ft-code.pdf>.
21. Manual on Fiscal Transparency / International Monetary Fund. – Washington, D.C. : IMF, 2007. – xii, 142 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/np/fad/trans/manual.htm>.
22. European system of national and regional accounts (ESA95) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:European_system_of_national_and_regional_accounts_\(ESA95\)](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:European_system_of_national_and_regional_accounts_(ESA95)).
23. Руководство по статистике государственных финансов 2001 года. – Washington, D.C. : IMF, 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfs/manual/index.htm>.
24. System of National Accounts 2008 / European Commission, International Monetary Fund, United Nations, Organisation for Economic Co-operation and Development, World Bank. – N. Y., 2009. – xlix, 662 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008.pdf>.
25. 2014 Financial Statements / International Federation of Accountants. – N. Y. : IFAC, 2015. – 26 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/IFAC-2014-Financial-Statements.pdf>.
26. Tax Transparency: 2014 Report on Progress / The Global Forum on Transparency and Exchange of Information for Tax Purposes. – P. : OECD, 2014 – 96 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/tax/transparency/GFannualreport2014.pdf>.
27. The Global Initiative for Fiscal Transparency (GIFT) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/general/searchresults/?q=The%20Global%20Initiative%20for%20Fiscal%20Transparency%20%28GIFT%29&cx=012432601748511391518:xzeadub0b0a&cof=FORID:11&ie=UTF-8>.
28. Reports on the Observance of Standards and Codes (ROSCs) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org/ifa/rosc.html>.
29. Специальный стандарт распространения данных : руководство для подписчиков и пользователей. – Washington, D.C. : МФ, 2007. – 106 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/sdds/guide/2007/sddsguider.pdf>.
30. Antigua and Barbuda: Public Expenditure and Financial Accountability (PEFA) Performance Assessment // IMF Country Report. – 2015. – № 15/27. – 94 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2015/cr1527.pdf>.
31. Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat>.
32. West African Economic and Monetary Union (WAEMU) // IMF Country Report. – 2014. – № 14/84 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2014/cr1484.pdf>.
33. Economic and Monetary Community of Central Africa (CEMAC) // The World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wits.worldbank.org/GPTAD/PDF/archive/CEMAC.pdf>.
34. Open Budget Survey // International Budget Partnership [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://internationalbudget.org/opening-budgets/open-budget-initiative/open-budget-survey>.

35. High Principles on Fiscal Transparency / The Global Initiative for Fiscal Transparency [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fiscaltransparency.net/eng/principles.php>.
36. *Alt J. E.* Transparency, Political Polarization, and Political Budget Cycles in OECD Countries / J. E. Alt, D. D. Lassen // *American Journal of Political Science*. – 2006. – Vol. 50, iss. 3. – P. 530–550.
37. *Alt J. E.* Fiscal transparency, political parties, and debt in OECD countries / J. E. Alt, D. D. Lassen // *European Economic Review*. – 2006. – Vol. 50, iss. 6. – P. 1403–1439.
38. *Glennerster R.* Does Transparency Pay? / R. Glennerster, S. Yongseok // *IMF Staff Papers*. – 2008. – Vol. 55, № 1. – P. 183–209 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/staffp/2008/01/pdf/glennerster.pdf>.
39. *Hameed F.* Fiscal Transparency and Economic Outcomes / F. Hameed // *IMF Working Paper*. – 2005. – WP/05/225. – 43 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2005/wp05225.pdf>.
40. *Reinikka R.* The power of information: Evidence from a newspaper campaign to reduce capture / R. Reinikka, J. Svensson [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www1.worldbank.org/publicsector/decentralization/Feb2004Course/Background%20materials/Reinikka.pdf>.
41. *Alt J. E.* The Politics and Economics of Fiscal Gimmickry in Europe / J. Alt, D. D. Lassen, J. Wehner [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.bc.edu/content/dam/files/schools/cas_sites/economics/pdf/Seminars/SemS2012/Alt.pdf.
42. *Wehner J.* Citizens, Legislators, and Executive Disclosure: The Political Determinants of Fiscal Transparency / J. Wehner, P. de Renzio // *World Development*. – 2013. – Vol. 41. – P. 96–108 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://personal.lse.ac.uk/wehner/obi.pdf>.
43. *Petrie M.* Towards Stronger Incentives for Increased Fiscal Transparency, Participation and Accountability / M. Petrie // *Global Initiative for Fiscal Transparency (GIFT)*. – 2011. – 2 Dec. – 52 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fiscaltransparency.net/resourcesfiles/files/20150630102.pdf>.
44. *Arbatli E.* Fiscal Transparency, Fiscal Performance and Credit Ratings / E. Arbatli, J. Escolano // *IMF Working Paper*. – 2012. – WP/12/156. – 31 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2012/wp12156.pdf>.
45. *Government at a Glance 2013* / OECD. – P. : OECD Publishing, 2013. – 194 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/4213201e.pdf?expires=1452673182&id=id&accname=guest&checksum=E42D83B2A836F7CFB0D31664B5FB88B8>.
46. *Results, Performance Budgeting and trust in Government* / ed. by P. Arizti, J. Brumby, N. Manning et al. – Washington, D.C. : The World Bank, 2010. – xi, 256 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://siteresources.worldbank.org/INTLACREGTOPPOVA-NA/Resources/840442-1264801888176/Results_Performance_Budgeting_Final.pdf.
47. *Robinson M.* Does Performance Budgeting Work? An analytical Review of the empirical literature / M. Robinson, J. Brumby // *IMF Working paper*. – 2005. – WP/05/210. – 75 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2005/wp05210.pdf>.
48. *Qi Y.* An Empirical Analysis of the Effects of Performance-Based Budgeting on State Government Expenditures / Y. Qi, Y. M. Mensah // *SSRN*. – 2012. – 8 Apr. – 48 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ssrn.com/abstract=1970079>.
49. *Chevauchez B.* The Use of Performance Information in Resource Allocation / B. Chevauchez // *Italy: Selected Issues ; IMF Country Report*. – 2014. – № 14/284. – P. 61–70 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2014/cr14284.pdf>.
50. *Justice J. B.* Understanding and Measuring Online Fiscal Transparency / J. B. Justice, J. G. McNutt, E. S. Smith Jr. // *E-Government and Websites: A Public Solutions Hand-*

book / ed. by A. Manohoran. – N. Y. : Routledge, 2015. – P. 22–46 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://samples.sainsburysebooks.co.uk/9781317516316_sample_769519.pdf.

References

1. Ivanycz'ka, O. (n. d.). Prozorist' finansovo-byudzhetnoyi systemy Ukrayiny: novi standarty [Transparency of fiscal system of Ukraine: new standards]. *Nezalezhnyj audytor* [The independent auditor]. Retrieved from http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/1157?view=material [in Ukrainian].
2. Kret, O. V. (2010). *Instytutalizaciya transparentnosti derzhavnoyi vlady* [Institutionalization of transparency in government] (Unpublished master's thesis). Chernivets'kyi nacional'nyy iniversytet imeni Yu. Fed'kovycha, Chernivci [in Ukrainian].
3. Savchenko, K. V. (2011). Transparentnist' funkcionuvannya derzhavnykh stabilizaciynykh fondiv: svitova praktyka [State stabilization funds transparency functioning: international practice]. *Mekhanizm rehulyuvannya ekonomiky* [Mechanism of economic regulation], 4, 196-201. Retrieved from http://mer.fem.sumdu.edu.ua/content/articles/issue_15/K_V_SavchenkoTransparent_of_state_stabilizing_funds_functioning_world_practice.pdf [in Ukrainian].
4. Tykhomyrova, Ye. B. (2015). Transparentnist' byudzhetu Ukrayiny: metodyky ocinky Derzhdepartamentu SShA ta mizhnarodnoho byudzhetnoho partnerstva [Transparency of budget of Ukraine: the US State Department and the international budget partnership methodology for assessing]. *Mizhnarodni vidnosyny. Seriya: politychni nauky* [International relations. Series: Political science], 5. Retrieved from http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2502/2232 [in Ukrainian].
5. Cyucyura, S. V., Kryvoruchko, O. V., & Cyucyura, M. I. (2013). Osnovni tendencyi prozorosti byudzhetnoho procesu [Basic tendencies of transparency of budgetary process]. *Upravlinnya rozvytkom skladnykh system* [Managing the development of complex systems], 13, 66-68 [in Ukrainian].
6. Bilorus, O. H., Luk'yanenko, D. H., Honcharenko, O. M., Macejko, Yu. M., & Zlenko, V. A. (1998). *Hlobal'ni transformaciyi i stratehiyi rozvytku* [Global transformation and development strategy]. Kyiv: Instytut svitovoi ekonomiky i mizhnarodnykh vidnosyn [in Ukrainian].
7. Heyecz', V. M. (2009). *Suspilstvo, derzhava, ekonomika: fenomenologiya vzayemodiyi ta rozvytku* [Society, state, economy: phenomenology of cooperation and development]. Kyiv: Instytut ekonomiky ta prohnozuvannya NAN Ukrayiny [in Ukrainian].
8. Shlapak, O. V., Yefy`menko, T. I. (Ed.). (2014). *Modernizaciya finansovoyi sy`stemy` Ukrayiny` v procesi yevrointehraciyi* [Modernization of the financial system of Ukraine in European integration]. (Vol. 1, 2). Ky`yiv: Akademiya finansovoho upravlinnya [in Ukrainian].
9. Iefymenko, T. I. (2011). *Podatky v instyucijnij systemi suchasnoyi ekonomiky* [Taxes institutional system of modern economy]. Kyiv: Instytut ekonomiky ta prohnozuvannya NAN Ukrayiny [in Ukrainian].
10. Yefy`menko, T. I. (2012). *Fiskal'ny`j prostir anty`kry`zovoho rehulyuvannya* [Fiscal space crisis management]. Ky`yiv: Akademiya finansovoho upravlinnya [in Ukrainian].
11. Yefy`menko, T. I. (Ed.). (2015). *Udoskonalennya upravlinnya derzhavny`my` finansamy` ta reformuvannya podatkovoyi sy`stemy` Ukrayiny`* [Improving the management of public finances and reforming the tax system of Ukraine]. Ky`yiv: Akademiya finansovoho upravlinnya [in Ukrainian].
12. Gasanov, S. S., Kudriashov, V. P., & Balakin, R. L. (2015). Reformuvannya fiskal'noyi systemy Ukrayiny u konteksti yevrointehracijnykh procesiv [Reforming the Ukrainian fiscal system in the context of European integration processes]. *Finansy Ukrayiny* [Finance of Ukraine], 5, 16-38 [in Ukrainian].
13. Hasanov, S. S., Ivany`c`ka, O. M., Koshhuk, T. V. (2015). Napryamy` pidvy`shhennya finansovoyi stabil`nosti derzhavny`x pidpry`yemstv v Ukrayini [Areas of increased

- financial sustainability of public enterprises in Ukraine]. *Finansy` Ukrayiny`* [Finance of Ukraine], 12, 48–62 [in Ukrainian].
14. Hasanov, S. S., Kudryashov, V. P., Balakin, R. L. (2015). Zarubizhny` j dosvid zabezpechennya prozorosti operacij u fiskal` nij sferi ta joho vy` kory` stannya v Ukrayini [Foreign experience transparency in fiscal operations and its use in Ukraine]. *Finansy` Ukrayiny`* [Finance of Ukraine], 11, 22–42 [in Ukrainian]
 15. Londar, S., & Zatonacz`ka, T. (n. d.). Byudzhette prohnouzuvannya: metodyka potrebuye vdoskonalennya [Budget forecasting: methods needs to be improved]. *Nezalezhnyj audytor* [Independent auditor]. Retrieved from http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/573?view=material [in Ukrainian].
 16. Pavlyuk, K. V., & Iholkin, I. V. (2007). Dosvid reformuvannya derzhavnykh finansiv u novykh krayinakh – chlenakh Yevropejs`koho Soyuzu [The experience of reforming the state finances in the new countries – members of the European Union]. *Finansy Ukrayiny* [Finance of Ukraine], 2, 44-55. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Fu_2007_2_5.pdf [in Ukrainian].
 17. International Monetary Fund. (n. d.). *Fiscal Transparency portal*. Retrieved from <http://www.imf.org/external/np/fad/trans>.
 18. Andrews, M., Cangiano, M., Cole, N., de Renzio, P., Krause, Ph., & Seligmann, R. (2014). This is PFM. *CID Working Paper*, 285, 12. Retrieved from http://www.hks.harvard.edu/content/download/69282/1249938/version/1/file/285_Andrews_This+is+PFM.pdf.
 19. U.S. Department of State. (2014). *Fiscal transparency report*. Retrieved from <http://www.state.gov/e/eb/ifa/oma/235938.htm>.
 20. International Monetary Fund. (n. d.). *The Fiscal Transparency Code*. Retrieved from <http://blog-pfm.imf.org/files/ft-code.pdf>.
 21. International Monetary Fund. (2007). *Manual on Fiscal Transparency*. Retrieved from <http://www.imf.org/external/np/fad/trans/manual.htm>.
 22. Eurostat. (n. d.). *European system of national and regional accounts (ESA95)*. Retrieved from [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:European_system_of_national_and_regional_accounts_\(ESA95\)](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:European_system_of_national_and_regional_accounts_(ESA95)).
 23. International Monetary Fund. (2001). *Government Finance Statistics Manual 2001 (GFSM 2001)*. Retrieved from <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfs/manual/index.htm>.
 24. European Commission, International Monetary Fund, United Nations, Organisation for Economic Co-operation and Development, World Bank. (2008). *System of National Accounts 2008*. Retrieved from <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008.pdf>.
 25. International Federation of Accountants. (2015). *2014 Financial Statements*. Retrieved from <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/IFAC-2014-Financial-Statements.pdf>.
 26. OECD. (2014). *Tax Transparency 2014. Report on Progress*. Retrieved from <http://www.oecd.org/tax/transparency/GFannualreport2014.pdf>.
 27. Ramkumar, V. (n. d.). *The Global Initiative for Fiscal Transparency (GIFT)*. Retrieved from http://www.oecd.org/general/searchresults/?q=The%20Global%20Initiative%20for%20Fiscal%20Transparency%20%28GIFT%29&cx=012432601748511391518:xzea_dub0b0a&cof=FORID:11&ie=UTF-8.
 28. The World Bank. (n. d.). *Reports on the Observance of Standards and Codes (ROSCs)*. Retrieved from <http://www.worldbank.org/ifa/rosc.html>.
 29. International Monetary Fund. (2007). *Special`nyj standart rasprostraneniya dannyh: rukovodstvo dlya podpisshikov i pol`zovatelej* [The special data dissemination standard]. Retrieved from <https://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/sdds/guide/2007/sddsguider.pdf> [in Russian].
 30. International Monetary Fund. (2015). *Antigua and Barbuda. Public Expenditure and Financial Accountability (PEFA) Performance Assessment*. Retrieved from <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2015/cr1527.pdf>.

31. European Commission. (n. d.). *Eurostat*. Retrieved from <http://ec.europa.eu/eurostat>.
32. International Monetary Fund. (2014). *West African Economic and Monetary Union (WAEMU)*. Retrieved from <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2014/cr1484.pdf>.
33. The World Bank. (n. d.). *Economic and Monetary Community of Central Africa (CEMAC)*. Retrieved from <http://wits.worldbank.org/GPTAD/PDF/archive/CEMAC.pdf>.
34. International Budget Partnership. (2015). *Open Budget Survey*. Retrieved from <http://internationalbudget.org/opening-budgets/open-budget-initiative/open-budget-survey>.
35. The Global Initiative for Fiscal Transparency. (n. d.). *High Principles on Fiscal Transparency*. Retrieved from <http://www.fiscaltransparency.net/eng/principles.php>.
36. Alt, J. E., & Lassen, D. D. (2006). Transparency, Political Polarization, and Political Budget Cycles in OECD Countries. *American Journal of Political Science*, 50 (3), 530–550.
37. Alt, J. E., & Lassen, D. D. (2006). Fiscal transparency, political parties, and debt in OECD countries. *European Economic Review*, 50 (6), 1403–1439.
38. Glennerster, R., & Yongseok, S. (2008). Does Transparency Pay? *IMF Staff Papers*, 55 (1), 183–209. Retrieved from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/staffp/2008/01/pdf/glennerster.pdf>.
39. Hameed, F. (2005). Fiscal Transparency and Economic Outcomes. *IMF Working Paper*, WP/05/225. Retrieved from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2005/wp05225.pdf>.
40. Reinikka, R., & Svensson, J. (2003, December). *The power of information: Evidence from a newspaper campaign to reduce capture*. Retrieved from <http://www1.worldbank.org/publicsector/decentralization/Feb2004Course/Background%20materials/Reinikka.pdf>.
41. Alt, J. E., Lassen, D. D., & Wehner, J. (2012, April 20). The Politics and Economics of Fiscal Gimmickry in Europe. Retrieved from https://www.bc.edu/content/dam/files/schools/cas_sites/economics/pdf/Seminars/SemS2012/Alt.pdf.
42. Wehner, J., & de Renzio, P. (2013). Citizens, Legislators, and Executive Disclosure: The Political Determinants of Fiscal Transparency. *World Development*, 41, 96–108. Retrieved from <http://personal.lse.ac.uk/wehner/obi.pdf>.
43. Petrie, M. (2011, December 2). *Towards Stronger Incentives for Increased Fiscal Transparency, Participation and Accountability*. Retrieved from <http://www.fiscaltransparency.net/resourcesfiles/files/20150630102.pdf>.
44. Arbatli, E., & Escolano, J. (2012). Fiscal Transparency, Fiscal Performance and Credit Ratings. *IMF Working Paper*, WP/12/156. Retrieved from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2012/wp12156.pdf>.
45. OECD. (2013, November 14). *Government at a Glance 2013*. Retrieved from <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/4213201e.pdf?expires=1452673182&id=id&accname=guest&checksum=E42D83B2A836F7CFB0D31664B5FBBBB8>.
46. The World Bank. (2010). *Results, Performance Budgeting and trust in Government*. Retrieved from http://siteresources.worldbank.org/INTLACREGTOPPOVANA/Resources/840442-1264801888176/Results_Performance_Budgeting_Final.pdf.
47. Robinson, M., & Brumby, J. (2005). Does Performance Budgeting Work? An analytical Review of the empirical literature. *IMF Working paper*, WP/05/210. Retrieved from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2005/wp05210.pdf>.
48. Qi, Y., & Mensah, Y. M. (2012, April 8). *An Empirical Analysis of the Effects of Performance-Based Budgeting on State Government Expenditures*. Retrieved from <http://ssrn.com/abstract=1970079>.
49. International Monetary Fund. (2014). *Italy: Selected Issues*. Retrieved from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2014/cr14284.pdf>.
50. Justice, J. B., McNutt, J. G., & Smith, E. S. (2015). Understanding and Measuring Online Fiscal Transparency. In A. Manohoran (Ed.) *E-Government and Websites: A Public Solutions Handbook* (pp. 22-46). N. Y.: Routledge. Retrieved from http://samples.sainsburysebooks.co.uk/9781317516316_sample_769519.pdf.